

Sladana Đurić¹
Fakultet bezbednosti
Univerzitet u Beogradu
Branislava Popović-Čitić²
Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju
Univerzitet u Beogradu

Izvorni naučni članak
UDK: 316.624(497.1)
Primljeno: 19. 08. 2012.
DOI: 10.2298/SOC1301091D

STRAH OD KRIMINALA U GLAVNIM GRADOVIMA BIVŠIH JUGOSLOVENSКИH REPUBLIKA

Fear of Crime in the Capital Cities of the Former Yugoslav Republics

ABSTRACT *Although the fear of crime has been the subject of intensive study carried out by criminologists and sociologists in other countries for more than four decades, domestic theoretical and empirical examination of this complex phenomenon is almost nonexistent. The main objectives of this study are determining the prevalence and possible differences in the fear of crime among the residents of major cities of the former Yugoslav republics. The analysis uses data collected as part of the regional research project "The Fear of Crime in Large Cities". The method of interviewing in households using a specially created questionnaire is applied on a multi-stage random sample of 1977 adult respondents living in urban areas of the cities. By choosing the appropriate questionnaire items, three scales to measure affective, cognitive and behavioral dimensions of the fear of crime and a unified scale of the general construct were made for the purpose of this study. All scales have high internal consistency reliability. The results show that a significant percentage of people who exhibit a high level of the fear of crime are present in all cities, regardless of the size of the dimension tested. Higher prevalence of the fear of crime is determined by measuring the extent of affective and up to a point behavioral dimension, while the prevalence of fear of crime is slightly lower on the level of the cognitive dimension. Statistically significant differences in the level of fear of crime among residents of cities studied are identified on all scales.*

KEY WORDS *fear of crime, victimization risk, the former Yugoslav republics*

APSTRAKT *Iako je strah od kriminala već više od četiri decenije predmet intenzivnog proučavanja od strane inostranih kriminologa i sociologa, kod nas gotovo da izostaju teorijska i empirijska razmatranja ovog kompleksnog fenomena. Osnovni ciljevi ovog rada bili su utvrđivanje prevalencije i eventualnih razlika u strahu od kriminala među stanovnicima glavnih gradova bivših jugoslovenskih republika. U analizi su korišćeni podaci prikupljeni u okviru regionalnog istraživačkog projekta „Strah od kriminala u velikim gradovima“. Na višestapnom slučajnom uzorku od 1977 punoletnih ispitanika koji žive u*

---

¹ sdjuric@fb.bg.ac.rs

² popovb@eunet.rs

urbanim delovima gradova primenjena je metoda intervjuisanja u domaćinstvima, uz korišćenje posebno kreiranog anketnog upitnika. Izborom odgovarajućih stavki upitnika sačinjene su, za potrebe ovoga rada, tri skale za merenje afektivne, kognitivne i bihejvioralne dimenzije straha od kriminala i jedna objedinjena skala opšteg konstruktta. Sve skale su imale visoku pouzdanost interne konzistencije. Rezultati istraživanja su pokazali da je u svim gradovima, nezavisno od ispitivane dimenzije, prisutan značajan procenat stanovnika koji ispoljavaju relativno visok nivo straha od kriminala. Viša prevalencija straha od kriminala utvrđena je merenjem afektivne i donekle bihejvioralne dimenzije, dok je na nivou kognitivne dimenzije prevalencija straha od kriminala bila nešto niža. Na svim skalama utvrđene su statistički značajne razlike u nivou straha od kriminala među stanovnicima ispitivanih gradova.

KLJUČNE REČI *strah od kriminala, rizik viktimizacije, bivše jugoslovenske republike*

Uvod

Sociolozi i kriminolozi su strah od kriminala dugo posmatrali kao sekundarnu posledicu kriminalnih aktivnosti u određenoj sredini. Tokom XIX, kao i u prvoj polovini XX veka naučnici su uobičajeno tretirali strah od kriminala kao reakciju koja je direktno proporcionalna objektivno postojećim rizicima (Warr, 2000: 452). Takvo shvatanje impliciralo je stav da naučnici i praktičari treba da se bave unapređenjem kontrole kriminala, a strah će se smanjivati kao direktna posledica gubljenja objektivno postojećih rizika od moguće viktimizacije. Iako su kriminolozi uočavali ozbiljne lične posledice straha, potpuno je izostajala tematizacija straha od kriminala kao fenomena koji bi zasluživao posebnu naučnu i istraživačku pažnju. Veliki značaj za promociju straha od kriminala kao naučno validne i praktično značajne teme imao je iskaz iz izveštaja *The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice* (1967: 3) kojim se tvrdilo da je „najštetniji efekat nasilnog kriminala strah, i da se strah ne sme potcenjivati”. U godinama koje su sledile ovaj iskaz se uzimao kao fundamentalna tvrdnja u sve većem broju istraživanja pokrenutih sa ciljem da se istraži ovaj kompleksan fenomen.

Danas se strah od kriminala posmatra kao značajan socijalni problem koji najčešće ima negativne uticaje ne samo na kvalitet života pojedinca, nego i na susedstvo i širu društvenu zajednicu. Na individualnom nivou, strah od kriminala ostvaruje štetne psihološke efekte (Stafford, Chandola i Marmot, 2007: 2078), ugrožava lične slobode kroz ograničavanje slobodnog kretanja susedstvom i doprinosi osećanju nezadovoljstva susedstvom, zajednicom i ukupnim životom (Jackson i Stafford, 2009: 834). Na nivou zajednice, strah od kriminala narušava socijalnu koheziju, smanjuje učešće u susedskim udruženjima i slabi socijalne veze unutar zajednice (Markowitz, Bellair, Liska i Liu, 2001: 310). Na širem društvenom nivou, teret straha od kriminala najčešće je usmeren na one koji se već nalaze u nepovoljnom socio-ekonomskom položaju i ne poseduju dovoljno resursa da zaštite

sebe i svoju imovinu ili da se odsele iz područja sa visokom stopom kriminala (Dolan i Peasgood, 2007: 126).

Konceptualizacija straha od kriminala i načini njegovog merenja predmet su intenzivnih teorijskih rasprava u kriminološkim i sociološkim disciplinama više od četiri decenije. U raznolikim pokušajima određenja sadržaja konstrukta straha od kriminala autori su, često na nedovoljno precizan i jasan način, uključivali brojne dimenzije uzajamnog delovanja zabrinutosti ljudi za sopstvenu bezbednost, njihove percepcije rizika, stepena ranjivosti, percepcije društvenog i fizičkog okruženja, verovatnoće viktimizacije, nepoverenja u druge, straha od stranaca, zabrinutosti zbog promena sistema vrednosti. U tom pogledu, pojedini istraživači smatraju da je strah od kriminala najbolje povezati, ali i ograničiti na osećanje straha usmerenog ka objektima kriminala (Hale, 1996, prema McCrea, Shyy, Western i Stimson, 2005: 8). Nasuprot njima, drugi ističu da strah od kriminala neminovno uključuje, ne samo emocije, nego i kognitivne procene, kao što je recimo verovatnoća viktimizacije (Franklin, Franklin i Fearn, 2008: 206), ili čak bihevioralne aspekte, kao što je izbegavanje da osoba sama ide u šetnju po noći (Gabriel i Greve, 2003: 603).

Ove debate, uslovljene odsustvom opšte prihvaćene ili univerzalne definicije konstrukta, rezultirale su različitim interpretacijama istraživačkih nalaza, kao i različitim gledištima o najboljim načinima merenja straha od kriminala. Jedno od bazičnih pitanja jeste da li treba koristiti globalne ili specifične mere. Globalne mere su indikatori koji se izražavaju kroz samo jednu stavku i ne odnose se na neki određen tip kriminala (npr. osećanje sigurnosti dok se šetate kroz susedstvo sami po noći). Osnovni problemi sa globalnim merama su nedovoljna određenost i time uslovljeno precenjivanje prevalencije straha od kriminala (Gray, Jackson i Farrall, 2008: 364). Sa druge strane, specifične mere omogućavaju razlikovanje između dimenzija straha od kriminala (na primer, emocionalne ili kognitivne procene, kriminal protiv imovine ili protiv ljudi, hipotetičke ili stvarne situacije), kao i istraživanje vremena, prostora i socijalnog konteksta prilikom merenja straha od kriminala (Farrall, Bannister, Ditton i Gilchrist, 1997: 662). Iako se specifične mere pokazuju boljim kada se koriste u posebne svrhe ili kada se kombinuju prilikom formiranja kompozitnih mera, većina istraživača koristi globalne mere, po svoj prilici zbog nižih troškova i bržeg prikupljanja podataka (McCrea, Shyy, Western i Stimson, 2005: 9).

Sumirajući dosadašnja iskustva merenja straha od kriminala, Džekson (Jackson, 2005: 309) zaključuje da je najveći broj pitanja pokretanih u empirijskim studijama straha od kriminala do nekog nivoa kritikovan. Najglasnije diskusije su vođene oko uobičajeno centralnog pitanja ovih studija „Koliko bezbedno se osećate kada sami šetate na ovom području kada padne mrak?“. Brojni istraživači su izražavali sumnju da se na taj način mogu dobiti pouzdani podaci, uz argumentaciju da ljudi mogu na veoma različite načine da osećaju zabrinutost, ljutnju, anksioznost, strah, brigu. Takođe, kod različitih tipova ljudi emocije mogu biti postojane, ali na

niskom nivou ili snažnije, ali prolazne. U svakom slučaju, reč je o složenim emocijama koje sami ispitanici teško mogu jasno da identifikuju i izraze na koncizan način. Većina istraživačkih studija o strahu od kriminala, realizovanih u poslednjih 40 godina, bavila se ovim fenomenom na pojednostavljen način, a ne mali broj autora smatra da su tako dobijeni nalazi manjkavi, pa čak i pogrešni, iz razloga što su se u određenju straha od kriminala koristile nejasne globalne mere koje ne mogu da proniknu u suštinu i kompleksnost fenomena (Jackson, 2005: 300; Gray, Jackson i Farrall, 2008: 377). Umesto „recikliranja defektnih operacionalizacija”, sve veći broj autora ističe da se obuhvatnije razumevanje straha od kriminala može postići uvođenjem alternativnih pitanja koja pružaju uvid u multidimenzionalnost konstrukta (Gray, Jackson i Farrall, 2011: 76).

Generalno posmatrano, moguće je razlikovati dve široke kategorije konceptualizacija straha od kriminala. Sa jedne strane, razvijeno je uže tumačenje straha od kriminala koje suštinski odgovara klasičnoj definiciji da je strah od kriminala „emocionalna reakcija na kriminal ili simbole koje osoba povezuje sa kriminalom” (Ferraro i LaGrange, 1987: 73). Sa druge strane, šire tumačenje straha od kriminala naglašava multidimenzionalnu strukturu centralnog koncepta i određuje strah od kriminala kao konstrukt kojeg čine tri konceptualno različite, ali povezane dimenzije: afektivna, kognitivna i bihevioralna (Beaulieu, Dubé, Bergeron i Cousineau, 2007: 337; Rountree i Land, 1996: 1370; Ferguson i Mindel, 2007: 323; Gabriel i Greve, 2003: 602).

Afektivna ili emocionalna dimenzija straha podrazumeva emocionalne reakcije pojedinca na moguću viktimizaciju različitim oblicima kriminala (Beaulieu, Dubé, Bergeron i Cousineau, 2007: 337). Na osnovu intenziteta emocija određuje se nivo straha od kriminala (Jackson, 2005: 299). Osobe koje osećaju veću uznemirenost ili zabrinutost pri pomisli na hipotetičke situacije ugroženosti kriminalom imaju viši nivo emocionalnog straha od kriminala (Ferguson i Mindel, 2007: 334). Kognitivna ili evaluativna dimenzija se odnosi na subjektivno sagledavanje ličnog rizika viktimizacije kriminalom, odnosno kognitivnu procenu pretnji od kriminala u okruženju i percepciju verovatnoće rizika viktimizacije (Gabriel i Greve, 2003: 602; Ljubičić i Dragišić-Labaš, 2010: 627). Osobe koje procenjuju da mogu postati žrtva kriminalnih incidenata u okruženju ispoljavaju veći nivo straha od kriminala (Jackson, 2011: 531; Ferguson i Mindel, 2007: 341). Dodatno, pored opažanja rizika i verovatnoće lične viktimizacije, odnosno mogućnosti da se postane žrtva kriminala, kognitivna dimenzija straha može obuhvatiti i opažanje ozbiljnosti posledica potencijalne viktimizacije (Jackson, 2008: 378; Jackson, 2005: 298). Bihevioralna ili ponašajna dimenzija se ogleda u preduzimanju individualnih proaktivnih bezbednosnih aktivnosti u cilju izbegavanja potencijalne viktimizacije kriminalom (Beaulieu, Dubé, Bergeron i Cousineau, 2007: 338; Gabriel i Greve, 2003: 603). Osobe koje u većoj meri primenjuju preventivne i protektivne bezbednosne mere imaju viši nivo straha od kriminala (Ferguson i Mindel, 2007: 344).

Drugim rečima, šira konceptualizacija straha od kriminala obuhvata emocionalne, kognitivne i bihevioralne reakcije pojedinca na specifične kriminalne događaje, odnosno naglašava uzajamno dejstvo emocija, procene ličnog rizika viktimizacije i samog ponašanja (Jackson, 2005: 298). Kognitivna dimenzija prethodi aktuelnoj emocionalnoj reakciji i obuhvata procenu pojedinca o verovatnoći da postane žrtva kriminala, dok bihevioralna dimenzija sledi nakon emocionalne dimenzije i ogleda se u konkretnim postupcima koje osobe primenjuju kao odgovor na osećanje straha od viktimizacije kriminalom. Ovakvom konceptualizacijom se u potpunosti naglašava kompleksna i subjektivna priroda straha od kriminala (Gray, Jackson i Farrall, 2008: 366; Jackson, 2005: 309).

Brojna istraživanja su pružila značajne dokaze o uticaju određenih demografskih faktora i interakciji između socijalnih strukturalnih korelata na nivou straha (Ferguson i Mindel, 2007). Veza između iskustva kriminalne viktimizacije sa stepenom straha od kriminala pokazala se znatno slabijom nego što se to u početnim istraživanjima pretpostavljalo (Ignjatović i Patić, 2011: 108), a dodatno je sugerisan značaj sekundarne viktimizacije. Takođe, nalazi istraživanja su pokazali tendenciju da strah od kriminala raste sa godinama, kao i da su fizička i socijalna ranjivost značajni faktori generisanja višeg nivoa straha od kriminala. Žene uopšteno izražavaju veći stepen straha nego muškarci, što se u literaturi uobičajeno označava kao „paradoks straha od kriminala”, jer su žene realno izražene manjem riziku viktimizacije u odnosu na muškarce. Na nerealnu procenu rizika viktimizacije takođe mogu da utiču mediji koji, umesto objektivnog izveštavanja o kriminalu, pribegavaju senzacionalističkim prikazima izvršenih krivičnih dela, koji dodatno mogu da uznemire ljude (Ignjatović i Patić, 2011: 160; Milovanović, 2005: 190-192; Jugović, 2012: 176-177).

Tvrdeći da je strah od kriminala „manje ili više racionalna reakcija na zločin“, Mur i Trojanović (Moore i Trojanowicz, 1988: 3) izvode dve grupe društvenih posledica straha. Najpre, ljudi se osećaju emotivno neprijatno, što uključuje osećaj ugroženosti, izolovanosti, anksioznosti, uplašenosti, a takve osobe se generalno osećaju manje srećnim. Takođe, strah tera ljude da ulažu vreme i novac kako bi obezbedili dodatne odbrambene mere (kupuju dodatne brave, fizički obezbeđuju svoj životni prostor), kao i da prihvataju obrasce „sigurnog“ ponašanja (izbegavaju određena mesta, ostaju u svojim kućama). Iako nivo straha od kriminala nije neminovno u korelaciji sa stvarnim rizikom (Milovanović, 2005: 188), savremeni društveni život se sve intenzivnije oblikuje kroz prihvatanje straha kao realnog rizika, a ne tek moralne pretnje.

Treba primetiti da, suprotno širokoj tematizaciji straha od kriminala u inostranoj literaturi i bogatoj istraživačkoj praksi posebno razvijenoj u SAD i Velikoj Britaniji, kod nas skoro da izostaje pokretanje ove teme. Koliko nam je poznato, izuzetke u tom smislu predstavljaju jedan članak o određenju pojma straha od kriminala (Simović-Hiber, 2011) i dva istraživačka rada u kojima se prezentuju

rezultati istraživanja straha od kriminala sprovedeni sa studentima Pravnog, odnosno Filozofskog fakulteta u Beogradu (Ignjatović, 1991; Ljubičić, Dragišić Labaš, 2010).

Podaci korišćeni u ovoj analizi rezultat su regionalnog istraživačkog projekta „Strah od kriminala u velikim gradovima“ koji je tokom 2009. godine sproveden od strane fakulteta Univerziteta u Beogradu, Univerziteta u Bitolju, Univerziteta u Sarajevu, Sveučilišta u Zagrebu i Univerziteta u Mariboru. Predmet istraživačkog projekta, u najširem smislu, bilo je sociološko, kriminološko i viktimološko objašnjenje straha od kriminala kroz sagledavanje uticaja niza individualnih i sredinskih faktora (npr. rodna i uzrasna osetljivost, nivo obrazovanja, sposobnost samoodbrane, iskustvo viktimiziranosti, verovatnoća viktimizacije, dezorganizacija zajednice, mediji) na intenzitet straha od kriminala. Kompleksan istraživački postupak, jedinstven po obuhvatu populacije i širini ispitanih oblasti, realizovan je zahvaljujući akademskom entuzijazmu nastavnika, saradnika i studenata nekoliko društvenih fakulteta. Napominjemo da projekat nije posebno finansiran, a uključeni fakulteti su obezbedili tek minimalne materijalno-tehničke uslove za realizovanje terenskog rada. Dobra regionalna koordinacija, kao i realizovanje istraživačkih aktivnosti prema svim akademskim standardima, rezultirali su dobijanjem bogate baze podataka o stanju fenomena straha od kriminala u pet velikih gradova u regionu.

Ciljevi istraživanja

Polazeći od metodološkog značaja adekvatne konceptualizacije konstrukta straha od kriminala, kao bazične pretpostavke sprovođenja svih daljih analiza o uticaju faktora koji prediktuju njegov intenzitet (Gray, Jackson i Farrall, 2011: 87; Gabriel i Greve, 2003: 610), opredelili smo se da predmet ovog rada usmerimo isključivo na sagledavanje prevalencije straha od kriminala u kontekstu njegovog šireg pojmovnog određenja kako bi se na taj način obezbedio kompleksniji uvid u prirodu fenomena. U skladu sa tim, osnovni ciljevi rada bili su utvrđivanje prevalencije straha od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika i ispitivanje eventualnih razlika u nivou prisutnog straha među stanovnicima različitih gradova. Strah od kriminala je, za potrebe ovog rada, definisan kao set empirijski različitih, ali povezanih dimenzija koje kombinuju emocije, kogniciju i ponašanje pojedinca. Drugim rečima, strah od kriminala je posmatran kao trodimenzionalni konstrukt koji se izražava kroz uzajamno delovanje afektivne, kognitivne i bihejvioralne reakcije pojedinaca na kriminal.

Metod

Procedura prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni metodom intervjuisanja ispitanika u domaćinstvima. Populaciju su činili punoletni (18+) stanovnici urbanih područja Beograda, Ljubljane, Zagreba, Sarajeva i Skoplja. Kreiranje uzorka je podrazumevalo višestepno slučajno uzorkovanje.

Proces selekcije ispitanika sproveden je kroz četiri faze. Na prvom nivou određeni su delovi grada (širi kvartovi) u kojima će se obaviti istraživanje. Budući da je planiranu populaciju činilo urbano stanovništvo, na ovom nivou dizajniranja uzorka isključena su prigradska i ruralna naselja, kao i industrijske i poslovne zone. Nakon kreiranja mape primarnih uzoračnih jedinica, utvrđeno je procentualno učešće svakog takvog segmenta u ukupnom uzorku. Drugi korak u dizajniranju uzorka podrazumevao je specifikovanje istraživačkih jezgara tj. ulica ili delova ulica unutar, na prvom nivou predviđenih, primarnih uzoračnih jedinica u kojima će se sprovoditi anketiranje. Svako istraživačko jezgro je definisano kao putanja sa preciziranom početnom tačkom i utvrđenim pravcem kretanja anketara. Na taj način je za svaki grad kreirana lista od po 40 precizno definisanih putanja (od tačke A ka tački B) kojima će se anketari kretati i u okviru kojih će nalaziti svoje ispitanike. Unutar svakog istraživačkog jezgra obavljeno je po deset intervjua. Sledeći korak je podrazumevao specifikovanje procedure nalaženja odgovarajućeg domaćinstva u kojem će se sprovoditi anketiranje. Raspored domaćinstava je određen saglasno veličini gradova i tipu naselja (u Beogradu je biran svaki deveti stan u kvartovima sa stambenim zgradama ili peta kuća u delovima grada sa individualnim kućama; u Ljubljani svaki peti stan ili treća kuća; u Zagrebu svaki osmi stan ili četvrta kuća; u Sarajevu svaki šesti stan ili treća kuća, a u Skoplju svaki sedmi stan ili četvrta kuća). Anketari su imali instrukciju da se kreću levom stranom ulice i ulaze u svako planom predviđeno domaćinstvo. Finalni korak u dizajniranju uzorka podrazumevao je određivanje procedure za izbor ispitanika unutar prethodno ispravno određenog domaćinstva. Selekcija ispitanika je sprovedena procedurom „sledećeg rođendana“ koja je nalažala da anketar zakuca na vrata ispravno odabranog domaćinstva, predstavi se i zamoli za saradnju, pita koliko je ukućana iz tog domaćinstva punoletna, a onda bira onog čiji je prvi (u vremenskom sledu) rođendan. Zamena tako planiranog ispitanika je bila dozvoljena tek ako ni posle tri pokušaja (jedne inicijalne i dve ponovne posete domaćinstvu) anketar nije mogao da realizuje intervju. U slučaju nemogućnosti da se ispravno određeni ispitanik pronađe ili on odbije svoje učešće u anketi, anketari su nastavljali intervjuisanje shodno planu kretanja u tom istraživačkom jezgru.

Anketiranje su sproveli studenti završnih godina Fakulteta bezbednosti i Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u Beogradu, Fakulteta za varnostne

vede u Ljubljani, Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta u Zagrebu, Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije u Sarajevu i Fakulteta za bezbednost u Skoplju. Ispitivači su prošli obuke za rad na terenu tokom kojih su dobili precizna uputstva o načinu anketiranja i vođenju istraživačke dokumentacije. Proces intervjuisanja su nadgledali supervizori, asistenti fakulteta koji su takođe kontrolisali unos i kreiranje baza podataka. Sem stalnog nadzora procesa intervjuisanja od strane supervizora, a saglasno međunarodnim istraživačkim standardima, u svakom gradu je sprovedena provera najmanje 15% efektivnih intervjuja nekom od opcija provere (direktna supervizija tokom intervjuja, poseta supervizora intervjuisanim domaćinstvima, provera putem telefoniranja intervjuisanom domaćinstvu).

Uzorak

Planom uzorka predviđeno je anketiranje po 400 ispitanika u svakom gradu, ali je iz uzorka Zagreba i Skoplja izuzet jedan broj upitnika zbog izvesnih tehničkih manjkavosti, tako da je konačnu strukturu uzorka činilo 1977 ispitanika. Uzorak odlikuje relativno dobra distribucija ispitanika različitog uzrasta u svim gradovima. Ravnomerna distribucija polova beleži se u uzorku Sarajeva i Skoplja, dok je u preostalim gradovima nešto veća zastupljenost ispitanika ženskog pola. Dobra distribucija karakteristika ispitanika prisutna je i u pogledu bračnog statusa i obrazovanja. U uzorcima svih gradova najzastupljeniji su ispitanici koji žive u bračnoj zajednici ili su samci, dok obrazovnu strukturu ispitanika u najvećem procentu čine osobe sa završenim fakultetom i četvorogodišnjom srednjom školom. Kada je u pitanju radni status, u uzorku svih gradova bivših jugoslovenskih republika, procentualno najveće učešće imaju zaposlene osobe i penzioneri. Detaljne karakteristike uzorka, koji se u svim gradovima može smatrati reprezentativnim, prikazane su u Tabeli 1.

Tabela 1. Struktura uzorka

Varijable	Beograd	Zagreb	Ljubljana	Sarajevo	Skoplje
	<i>N</i> = 400	<i>N</i> = 379	<i>N</i> = 400	<i>N</i> = 400	<i>N</i> = 398
<i>N</i> (%)					
Godine					
18-20	18 (4.5)	20 (5.4)	29 (7.3)	68 (17.0)	44 (11.2)
21-30	76 (19.0)	73 (19.6)	85 (21.5)	101 (25.3)	96 (24.5)
31-40	57 (14.3)	60 (16.1)	64 (16.2)	38 (9.5)	39 (9.9)
41-50	49 (12.3)	54 (14.5)	41 (10.4)	55 (13.8)	40 (10.2)
51-60	86 (21.5)	48 (12.9)	53 (13.4)	54 (13.5)	67 (17.1)
61-70	63 (15.8)	66 (17.7)	56 (14.2)	48 (12.0)	53 (13.5)
Preko 70	51 (12.8)	52 (13.9)	67 (17.0)	36 (9.0)	53 (13.5)
Pol					
Muški	165 (41.3)	159 (42.0)	149 (38.5)	204 (51.0)	202 (51.4)
Ženski	235 (58.8)	220 (58.0)	238 (61.5)	196 (49.0)	191 (48.6)
Bračni status					
Samac/samica	107 (26.8)	102 (27.0)	103 (26.1)	162 (40.5)	134 (34.0)
Oženjen/udata	185 (46.3)	186 (49.2)	152 (38.5)	184 (46.0)	200 (50.8)
U vanbračnoj zajednici	19 (4.8)	25 (6.6)	69 (17.5)	10 (2.5)	8 (2.0)
Razvedeni/rastavljeni	39 (9.8)	15 (4.0)	25 (6.3)	14 (3.5)	12 (3.0)
Udovac/udovica	50 (12.5)	50 (13.2)	46 (11.6)	30 (7.5)	40 (10.2)
Obrazovanje					
Nepotpuna osnovna škola	3 (0.8)	6 (1.6)	2 (0.5)	6 (1.5)	3 (0.8)
Osnovna škola	17 (4.3)	24 (6.3)	27 (6.8)	29 (7.3)	15 (3.8)
Srednja škola (trogodišnja)	59 (14.8)	52 (13.7)	46 (11.6)	52 (13.0)	40 (10.2)
Srednja škola (četvorogodišnja)	111 (27.8)	99 (26.1)	118 (29.8)	124 (31.0)	141 (35.8)
Gimnazija	27 (6.8)	38 (10.0)	46 (11.6)	51 (12.8)	32 (8.1)
Viša škola	69 (17.3)	51 (13.5)	42 (10.6)	38 (9.5)	21 (5.3)
Fakultet	98 (24.5)	97 (25.6)	93 (23.5)	95 (23.8)	130 (33.0)
Postdiplomske studije	16 (4.0)	12 (3.2)	22 (5.6)	5 (1.3)	12 (3.0)
Radni status					
Zaposlen na određeno vreme	120 (30.0)	151 (39.9)	131 (32.8)	70 (17.5)	118 (30.9)
Zaposlen na neodređeno vreme	17 (4.3)	27 (7.1)	25 (6.3)	47 (11.8)	31 (8.1)
Učenik/student	54 (13.5)	47 (12.4)	63 (15.8)	96 (24.0)	71 (18.6)
Nezaposlen	39 (9.8)	20 (5.3)	14 (3.5)	53 (13.3)	46 (12.0)
Zaposlen na čekanju	4 (1.0)	0 (0)	1 (0.3)	15 (3.8)	5 (1.3)
Domaćica/domaćin	2 (0.5)	3 (0.8)	2 (0.5)	22 (5.5)	11 (2.9)
U penziji	147 (36.8)	123 (32.5)	153 (38.3)	97 (24.3)	100 (26.2)
Drugo	17 (4.3)	7 (1.9)	11 (2.8)	0 (0)	0 (0)

Instrument

U prikupljanju podataka korišćen je posebno kreiran anketni upitnik koji je sadržao 137 stavki usmerenih na različita pitanja vezana za strah od kriminala. Za potrebe ovog rada, u cilju utvrđivanja prevalencije straha od kriminala, izdvojene su samo one stavke koje se direktno odnose na operacionalizaciju samog pojma. Polazna pretpostavka, izvedena na osnovu teorijskih objašnjenja i ranijih empirijskih nalaza, bila je da strah od kriminala predstavlja multidimenzionalni konstrukt koji se

izražava kroz kombinaciju emocionalnog, kognitivnog i bihevioralnog odgovora pojedinca na kriminal. Kako bi se potvrdila teza o postojanju tri dimenzije straha od kriminala primenjena je, na izabranim stavkama upitnika, konfirmatorna faktorska analiza sa Varimaks rotacijom. Kajzer-Mejer-Olkinova mera adekvatnosti uzorkovanja varijabli iznosila je .88, a Bartletov test sferičnosti je bio od statističkog značaja ($\chi^2(153) = 12129.71, p = .000$). Faktorskom analizom potvrđeno je postojanje tri komponente, sa ukupno 18 stavki, koje objašnjavaju 52.93% ukupne varijanse. Opis stavki i faktorska opterećenja na komponentama prikazani su u Tabeli 2.

Prva komponenta objašnjava 17.88% varijanse i odnosi se na afektivnu dimenziju straha od kriminala. Sadrži šest stavki kojima se opisuju različite hipotetičke situacije ugroženosti kriminalom u sopstvenom domu ili van njega. U pitanju je šest scenarija najčešće korišćenih u istraživanjima ovog tipa, a koji jesu indikatori emocionalnog straha od kriminala (Meško, Fallshore, Muratbegović i Fields, 2008: 548). Od ispitanika je traženo da se izjasne u kojoj meri bi se osećali ugroženim u svakoj od navedenih situacija. Odgovori na stavke dati su na petostepenoj skali Likertovog tipa, od 1 („vrlo ugroženo“) do 5 („vrlo bezbedno“). Pouzdanost interne konzistencije skale afektivne dimenzije, izražena Kronbah-alfa koeficijentom, iznosi .82. Druga komponenta opisuje kognitivnu dimenziju straha. Njome se objašnjava 19.81% varijanse i čine je šest stavki koje se odnose na različite oblike kriminalnih događaja usmerenih protiv imovine ili ličnosti pojedinca, a za koje je ranijim istraživanjima (Jackson, 2005: 301) utvrđeno da validno opisuju konstrukt kriminala. Ispitanici su na skali od 1 („vrlo verovatno“) do 5 („nemoguće“) trebali da procene verovatnoću da im se u narednih godinu dana može desiti da budu žrtve navedenih kriminalnih događaja. Pouzdanost skale kognitivne dimenzije, izražena Kronbah-alfa koeficijentom, iznosi .86. Treća komponenta, čija je pouzdanost interne konzistencije nešto niža i iznosi .76, odnosi se na bihevioralnu dimenziju straha. Objasnjava 15.23% varijanse i obuhvata šest stavki koje opisuju konkretne bezbednosne mere usmerene na zaštitu od viktimizacije kriminalom. Na skali od 1 („uvek“) do 5 („nikad“), ispitanici su se izjašnjavali koliko često koriste navedene preventivne i protektivne mere. Svim stavkama (na sve tri dimenzije) je pre sabiranja obrnut smer tako da viši skor na skali ukazuje na viši nivo straha od kriminala.

Dodatno, uzimajući u obzir da su dimenzije straha od kriminala uzajamno povezane, odnosno da se strah od kriminala ispoljava preko međudejstva afektivnog, kognitivnog i bihevioralnog odgovora na moguću viktimizaciju kriminalom, izvršeno je, za potrebe utvrđivanja jedne mere prevalencije straha od kriminala, objedinjavanje stavki afektivne, kognitivne i bihevioralne dimenzije u jednu komponentu opšteg konstrukta straha od kriminala. Na taj način je kreirana skala od 18 stavki, čija relijabilnost interne konzistencije, izražena Kronbah-alfa koeficijentom, iznosi .86.

Tabela 2. Pojedinačne stavke izdvojenih komponenti straha od kriminala i faktorska opterećenja

Komponente	Faktorsko opterećenje
Afektivna dimenzija ($\alpha = .82$)	
Koliko bi ste se osećali ugroženim u sledećim situacijama?	
1 Uveče ste sami kod kuće. Kasno je. Neko zvoni, a vi ne očekujete nikoga.	.69
2 Jedne večeri nosite smeće u kontejner. Tada vidite dva muškarca koji prolaze pored parkirano automobila. Kad zapaze da ih gledate, krenu ka vama.	.71
3 Pozvali su vas na zabavu u deo grada koji ne poznajete dobro. Rano uveče se tamo prevezete autobusom. Kad izađete, morate do mesta zabave ići pešice još neko vreme. Odjednom shvatite da ste se izgubili i primetite da za vama ide grupa tinejdžera koji upućuju neprijatne komentare.	.69
4 Nekog popodneva stojite na autobuskom stajalištu, kad prilazi grupa petnaestogodišnjaka. Počinju da udaraju nogom stubove autobuskog stajališta i da pišu grafiti.	.71
5 Uveče idete napolje. Kad priđete vratima, zazvoni telefon. Podignete slušalicu i predstavite se. Na drugoj strani se niko ne odaziva, čujete neujednačeno disanje. Pitate ko je tamo. Tada se telefonska veza prekida.	.71
6 Nalazite se u drugom delu svog grada u kojem nikad niste bili. Ulazite u kafanu, tamo je veća grupa glasnih lokalnih mladića.	.67
Kognitivna dimenzija ($\alpha = .86$)	
Koja je verovatnoća da vam se u narednih 12 meseci stvarno dese sledeće stvari?	
1 Ulična pljačka	.82
2 Prevara	.77
3 Fizički napad/tuča	.77
4 Krađa	.85
5 Prostačko oslovljavanje na ulici	.60
6 Provala u stan	.74
Bihejvioralna dimenzija ($\alpha = .76$)	
Koliko često koristite sledeće bezbednosne mere da bi se zaštitili od krivičnih dela?	
1 Izbegavam određene ulice, krajeve i parkove.	.69
2 Pokušavam da se sklonim od neznanaca koje srećem noću.	.73
3 Uveče izbegavam korišćenje sredstava javnog prevoza.	.63
4 Izbegavam nošenje veće količine novca.	.68
5 Noću izlazim iz stana samo u slučaju da je to baš neophodno.	.62
6 Staram se o tome da moj stan u vreme mog odsustva ne izgleda prazan.	.54

Napomena: Faktorska opterećenja stavki jedne komponente sa drugim komponentama su $< .25$.

Obrada podataka

U obradi podataka korišćene su metode deskriptivne statistike za utvrđivanje prevalencije straha od kriminala, dok je za proveru statističke značajnosti razlika u nivou straha od kriminala među ispitanicima različitih gradova primenjena jednosmerna analiza varijanse i Šefeov post-hok test za višestruko upoređivanje.

Rezultati sa diskusijom

Afektivna dimenzija straha od kriminala

Deskriptivni pokazatelji na skali afektivne dimenzije straha i rezultati jednosmerne analize varijanse, prikazani u Tabeli 3, ukazuju da je u svim gradovima prisutan strah od kriminala, s tim što je statistički značajno viši nivo straha, u odnosu na sve ostale gradove bivših jugoslovenskih republika, zabeležen među stanovnicima Sarajeva ($M = 21.10$, $SD = 4.49$), $F(4,1948) = 18.85$, $p = .000$. U Beogradu ($M = 19.51$, $SD = 4.41$), Zagrebu ($M = 19.16$, $SD = 4.73$) i Skoplju ($M = 19.01$, $SD = 4.64$), utvrđena je gotovo podjednaka srednja vrednost skorova na skali afektivne dimenzije, dok je najniži nivo emocionalnog straha od kriminala, iako ne od statističkog značaja, prisutan u ispitanom delu populacije stanovnika Ljubljane ($M = 18.52$, $SD = 4.43$).

Tabela 3. Deskriptivni pokazatelji i rezultati jednosmerne analize varijanse za afektivnu dimenziju

	Afektivna dimenzija				
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>DF</i>	<i>F</i>
Beograd	400	19.51 ¹	4.41		
Zagreb	373	19.16 ²	4.73		
Ljubljana	393	18.52 ³	4.43	4,1948	18.85***
Sarajevo	400	21.10 ^{1,2,3,4}	4.49		
Skoplje	387	19.01 ⁴	4.64		

Napomena: Min = 6; Max = 30. Razlike između srednjih vrednosti različitih grupa označene superskriptom ^{1,2,3,4} su značajne na nivou < .001.

*** $p < .001$

Analizom skorova na pojedinačnim stavkama skale afektivne dimenzije, prikazanih u Tabeli 4, potvrđuje se da je Sarajevo grad čiji stanovnici ispoljavaju najviši nivo straha od kriminala. Prosečni skorovi na svim stavkama afektivne dimenzije straha kod građana Sarajeva, nalaze se iznad neutralne vrednosti (preko 3, na skali koja se kreće od 1 do 5), a na dve stavke (V2 i V3) prosečna vrednost skorova je blizu 4, što svedoči o prisustvu relativno visokog nivoa straha od kriminala. Na te dve stavke, koje opisuju situacije mogućeg ugrožavanja života i tela osobe na otvorenom prostoru, zabeleženi su najviši skorovi u svim gradovima (oko 3.5), dok su, sa druge strane, najniži skorovi (ispod 3) zabeleženi na stavkama koje jedine opisuju situacije u kojima se osoba nalazi unutar sopstvenog doma (V1 i V5). Prosečni skorovi na preostale dve stavke koje opisuju situacije neprimerenog ponašanja mladih osoba u okruženju (V4 i V6) se, u svim gradovima (izuzev Sarajeva), nalaze u granicama neutralnih vrednosti. Statistički značajne razlike, utvrđene analizom varijanse, prisutne su na svim varijablama afektivne dimenzije,

pri čemu je najveći broj razlika zabeležen između stanovnika Sarajeva, sa jedne, i stanovnika svih ostalih gradova, sa druge strane. Dodatno, zapaža se da su razlike u nivou afektivnog straha od kriminala minimalne između građana Beograda, Zagreba i Ljubljane.

Tabela 4. Deskriptivni pokazatelji i rezultati jednosmerne analize varijanse za pojedinačne stavke afektivne dimenzije

	M (SD)					F
	Beograd	Zagreb	Ljubljana	Sarajevo	Skoplje	
A 1	2.86 (1.10)	2.71 (1.06)	2.64 (1.03)	3.23 (1.07)	2.90 (1.10)	17.31***
A 2	3.64 (1.01)	3.69 (.95)	3.43 (.96)	3.88 (.94)	3.59 (1.00)	11.34***
A 3	3.80 (1.01)	3.80 (1.04)	3.70 (.95)	3.93 (.99)	3.57 (.96)	6.89***
A 4	3.24 (1.06)	3.27 (1.09)	3.24 (1.08)	3.45 (1.11)	3.15 (1.08)	4.09**
A 5	2.83 (1.19)	2.85 (1.19)	2.88 (1.10)	3.26 (1.09)	2.74 (1.12)	12.61***
A 6	3.14 (1.01)	2.86 (1.02)	2.65 (.95)	3.36 (.98)	3.03 (.95)	29.58***

Napomena: Oznakama od V1 do V6 označene su varijable afektivne dimenzije straha.

*** $p < .001$; ** $p < .01$

Podaci o prevalenciji straha od kriminala, prikazani u Tabeli 5, nedvosmisleno ukazuju da značajan procenat stanovnika glavnih gradova bivših jugoslovenskih republika ispoljava emocionalni strah od kriminala. U svim gradovima, najmanje 20% ispitanika ima strah od kriminala, bez obzira o kojoj je od konkretno navedenih situacija reč. Najveći nivo straha, i na ovaj način posmatrano, beleži se u situacijama potencijalnog ugrožavanja života i tela na otvorenom prostoru (V2 i V3), u kojima se, u proseku, oko dve trećine ispitanika (oko 60%) iz svih gradova oseća prilično ili veoma ugroženim. Na drugom mestu, kao izvor straha od kriminala, nalaze se situacije u kojima se pojedinci nalaze u prisustvu mladih osoba neprimerenog ponašanja, pri čemu veći strah izaziva situacija vandalističkog ponašanja (V4) u kojima se gotovo jedna polovina ispitanika iz svih gradova (oko 45%) oseća ugroženim. U drugoj situaciji ove vrste (V6), gde se pojedinci nalaze u prisustvu mladih osoba za koje se može pretpostaviti da su u alkoholisanom stanju, procenat ispitanika koji se osećaju ugroženim se razlikuje među gradovima i kreće se od manje od 20% u Ljubljani, preko prosečnih 30% u Beogradu, Zagrebu i Skoplju, do gotovo 50% u Sarajevu. Najmanji strah izazivaju situacije u kojima se osoba nalazi u sopstvenom domu (V1 i V5), ali i tada se, u proseku, više od jedne četvrtine ispitanih stanovnika u svim gradovima oseća prilično ili veoma ugroženim. Upoređivanjem prevalencije straha od kriminala među stanovnicima gradova bivših jugoslovenskih republika, uočava se da je najviši procenat građana koji ispoljavaju strah od kriminala prisutan u Sarajevu, gde, zavisno od konkretne situacije, ovo osećanje ima od gotovo jedne polovine (43%) do više od dve trećine stanovnika (71%).

Tabela 5. Deskriptivni pokazatelji za pojedinačne stavke skale afektivne dimenzije

	% ugroženih kriminalom				
	Beograd	Zagreb	Ljubljana	Sarajevo	Skoplje
A 1	26.8	25.1	20.9	39.8	32.5
A 2	60.0	60.9	50.8	70.8	59.0
A 3	67.1	66.0	65.1	70.3	57.5
A 4	43.8	43.7	44.1	53.5	43.1
A 5	31.1	32.5	30.3	43.3	24.9
A 6	35.6	26.3	17.6	45.6	30.5

Napomena: Oznakama od A1 do A6 označene su varijable afektivne dimenzije straha. % ugroženih kriminalom se odnosi na ispitanike koji su na pitanja odgovorili sa 4 (*prilično ugroženo*) ili 5 (*vrlo ugroženo*).

Kognitivna dimenzija straha od kriminala

Analizom deskriptivnih pokazatelja i rezultata analize varijanse za kognitivnu dimenziju straha od kriminala, prikazanih u Tabeli 5, zapaža se postojanje statistički značajnih razlika među gradovima bivših jugoslovenskih republika, $F(4,1954) = 24.91$, $p = .000$. Najviši nivo straha beleži se među stanovnicima Sarajeva ($M = 19.90$, $SD = 5.38$), dok su najniži skorovi na skali kognitivne dimenzije straha utvrđeni među ispitanicima iz Zagreba ($M = 16.40$, $SD = 4.62$) i Ljubljane ($M = 16.99$, $SD = 5.72$). Rezultati višestrukog upoređivanja, izvršenog Šefeovim testom, pokazuju da stanovnici Sarajeva ispoljavaju statistički značajno viši nivo straha nego stanovnici svih ostalih gradova; da građani Skoplja imaju viši nivo straha od građana Zagreba i Ljubljane (u odnosu na Beograd je zabeležen viši skor, ali ne od statističkog značaja); da stanovništvo Beograda pokazuje veći strah nego stanovništvo Zagreba (u odnosu na Ljubljanu je zabeležen viši skor, ali ne od statističkog značaja); dok se stanovnici Zagreba i Ljubljane međusobno ne razlikuju značajnije u pogledu ispoljavanja kognitivnog straha od kriminala.

Posmatrano prema pojedinačnim stavkama skale kognitivne dimenzije, moguće je, na osnovu podataka prikazanih u Tabeli 7, konstatovati da se u svim glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika beleži umereni nivo straha od viktimizacije kriminalom. Najniži skorovi na svim stavkama zabeleženi su kod stanovnika Zagreba i Ljubljane koji, u najvećem broju slučajeva, smatraju da je malo verovatno da u narednih godinu dana budu žrtve kriminala. Izuzetak su dve situacije koje se odnose na rizik viktimizacije krađom (K4) i prostačkim oslovljavanjem na ulici (K5), za koje se građani ovih gradova izjašnjavaju da je osrednja verovatnoća da im se dese. Nešto viši nivo straha beleži se kod stanovnika Beograda i Skoplja, pri čemu stanovnici ovih gradova smatraju da je, pored krađe (K4) i verbalnog uznemiranja na ulici (K5), osrednja mogućnost da budu i žrtve prevare (K2). Konačno, najviši nivo straha prisutan je kod stanovnika grada Sarajeva, gde se na svim stavkama beleže prosečni skorovi viši od neutralnih

vrednosti (preko 3), pri čemu i stanovnici ovog grada, kao što je to slučaj i sa ostalim gradovima, smatraju da je najveća verovatnoća, u ovom slučaju više nego osrednja, da budu žrtve krađe, prevare i prostačkog oslovljavanja na ulici. Najmanje verovatnim, u svim gradovima, ocenjuju se situacije viktimiziranosti uličnom pljačkom (K1), fizičkim napadom (K3) i provalom u stan (K6). Razlike među gradovima su od statističkog značaja na svim varijablama kognitivne dimenzije straha, s tim što je u svim gradovima utvrđeno da je prostačko oslovljavanje na ulici oblik kriminala za koji građani smatraju da postoji najveća verovatnoća da im se dogodi.

Tabela 6. Deskriptivni pokazatelji i rezultati jednosmerne analize varijanse za kognitivnu dimenziju

	Kognitivna dimenzija				
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>DF</i>	<i>F</i>
Beograd	400	17.97 ^{1,2}	5.32		
Zagreb	376	16.40 ^{1,3,4}	4.62		
Ljubljana	395	16.99 ^{5,6}	5.72	4,1954	24.91***
Sarajevo	400	19.90 ^{2,3,5,7}	5.38		
Skoplje	388	18.30 ^{4,6,7}	5.45		

Napomena: Min = 6; Max = 30. Razlike između srednjih vrednosti različitih grupa označene superskriptom ^{1,3,5} su značajne na nivou < .001, a superskriptom ^{2,4,6,7} na nivou < .01.

*** $p < .001$

Na osnovu podataka prikazanih u Tabeli 8, zapaža se da se prevalencija straha od kriminala, merena preko kognitivne dimenzije, značajno razlikuje u gradovima bivših jugoslovenskih republika. Procenat stanovnika koji smatraju da postoji prilična ili velika verovatnoća da u narednih godinu dana budu žrtve nekog kriminalnog događaja je najviši među građanima Sarajeva. U ovom gradu, prevalencija straha od kriminala, zavisno od konkretnog oblika, kreće se u rasponu od 35% do 55%, dok se Zagreb i Ljubljana pojavljuju kao gradovi u kojima najmanji procenat stanovnika percipira rizik viktimizacije kriminalom prilično ili veoma verovatnim. Građani Beograda i Skoplja pokazuju manji nivo straha od kriminala nego građani Sarajeva, ali viši nego stanovnici Zagreba i Ljubljane. Kada su u pitanju konkretni oblici kriminala, rezultati, i na ovaj način posmatrano, pokazuju da se prostačko oslovljavanje na ulici (K5), u poređenju sa drugim oblicima kriminala, ocenjuje kao događaj za koji oko jedne polovine ispitanih stanovnika svih gradova (izuzev Ljubljane gde je je reč o jednoj trećini stanovnika) smatra da vrlo verovatno može da se desi. Na drugom mestu nalazi se rizik viktimizacije krađom (K4), koji 50% ispitanika Sarajeva, oko 40% stanovnika Beograda i Skoplja i nešto više od 25% stanovnika Zagreba i Ljubljane ocenjuje prilično ili veoma verovatnim. Nešto niža učestalost beleži se u pogledu prevare

(K2), pri čemu se odnos razlika u prevalenciji među gradovima i u pogledu ovog oblika kriminala zadržava. Provala u stan (K6), ulična pljačka (K1) i fizički napad (K3) su događaji za koje se najmanji procenat stanovnika, u svim gradovima, izjašnjava kao prilično ili veoma verovatnim rizikom viktimizacije

Tabela 7. Deskriptivni pokazatelji i rezultati jednosmerne analize varijanse za pojedinačne stavke kognitivne dimenzije

	<i>M (SD)</i>					<i>F</i>
	Beograd	Zagreb	Ljubljana	Sarajevo	Skoplje	
K 1	2.92 (1.25)	2.49 (.96)	2.68 (1.14)	3.38 (1.16)	2.96 (1.20)	33.61***
K 2	3.03 (1.26)	2.75 (1.08)	2.87 (1.09)	3.23 (1.15)	3.04 (1.20)	9.50***
K 3	2.59 (1.16)	2.44 (.97)	2.55 (1.13)	3.10 (1.14)	2.71 (1.16)	20.56***
K 4	3.16 (1.19)	2.90 (1.03)	2.98 (1.13)	3.50 (1.17)	3.23 (1.19)	16.02***
K 5	3.57 (1.32)	3.34 (1.21)	3.12 (1.19)	3.51 (1.27)	3.27 (1.37)	7.82***
K 6	2.73 (1.17)	2.50 (.99)	2.80 (1.16)	3.19 (1.23)	3.09 (1.18)	22.91***

Napomena: Oznakama od K1 do K6 označene su varijable kognitivne dimenzije straha.

*** $p < .001$

Tabela 8. Deskriptivni pokazatelji za pojedinačne stavke skale kognitivne dimenzije

	% visoke verovatnoće viktimizacije				
	Beograd	Zagreb	Ljubljana	Sarajevo	Skoplje
K 1	28.8	13.2	21.5	46.5	30.6
K 2	32.5	24.3	22.3	41.0	36.0
K 3	20.3	12.9	17.4	35.5	23.9
K 4	37.3	26.4	27.2	50.3	41.1
K 5	55.3	47.6	36.2	54.6	46.0
K 6	22.1	15.1	23.6	38.6	34.3

Napomena: Oznakama od V1 do V6 označene su varijable kognitivne dimenzije straha. % prilične i velike verovatnoće viktimizacije se odnosi na ispitanike koji su na pitanja odgovorili sa 4 (*prilično verovatno*) ili 5 (*vrlo verovatno*).

Bihevioralna dimenzija straha od kriminala

Deskriptivni pokazatelji za bihevioralnu dimenziju straha od kriminala, prikazani u Tabeli 9, ukazuju da je Sarajevo grad u kome je prisutan najviši nivo straha među stanovnicima ($M = 21.16$, $SD = 5.40$). Rezultati jednosmerne analize varijanse potvrđuju da su razlike u nivou straha od kriminala među gradovima bivših jugoslovenskih republika od statističkog značaja, $F(4,1956) = 11.77$, $p = .000$, ali je višestrukim upoređivanjem, pomoću Šefeovog testa, utvrđeno da je reč o isključivo o razlikama između Sarajeva, sa jedne, i svih ostalih gradova, sa druge strane.

Između Beograda, Zagreba, Skoplja i Ljubljane ne postoje statistički značajne razlike u nivou bihevioralnog odgovora na kriminal, ali se na osnovu prosečne vrednosti skorova primećuje da je nivo straha nešto viši u Beogradu ($M = 19.66$, $SD = 6.02$) i Zagrebu ($M = 19.37$, $SD = 6.00$) nego u Skoplju ($M = 18.97$, $SD = 5.77$) i Ljubljani ($M = 18.55$, $SD = 5.83$).

Tabela 9. Deskriptivni pokazatelji i rezultati jednosmerne analize varijanse za bihevioralnu dimenziju

	Bihevioralna dimenzija				
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>DF</i>	<i>F</i>
Beograd	400	19.66 ¹	6.02		
Zagreb	374	19.37 ²	6.00		
Ljubljana	399	18.55 ³	5.83	4,1956	11.77**
Sarajevo	400	21.16 ^{1,2,3,4}	5.40		
Skoplje	388	18.97 ⁴	5.77		

Napomena: Min = 6; Max = 30. Razlike između srednjih vrednosti različitih grupa označene superskriptom ^{2,3,4} su značajne na nivou < .001, a superskriptom ¹ na nivou < .01.

** $p < .001$

Analizom vrednosti prosečnih skorova na pojedinačnim stavkama bihevioralne dimenzije, prikazanih u Tabeli 10, zapaža se da većina stanovnika u svim gradovima bivših jugoslovenskih republika povremeno primenjuje bezbednosne mere u cilju zaštite od kriminala (srednja vrednost skorova je oko 3), što ukazuje na postojanje umerenog straha od kriminala. Izuzetak je stavka koja opisuje meru izbegavanja nošenja veće količine novca (B4), gde je srednja vrednost skorova, u svim gradovima, blizu 4, što znači da ovu meru većina stanovnika često primenjuje. Dodatno, samo kod ove mere, razlike među gradovima nisu od statističkog značaja, $F(4,1962) = .69$, $p > .05$. U pogledu korišćenja svih ostalih bezbednosnih mera, razlike među gradovima jesu od statističkog značaja, ali se na osnovu prosečnih vrednosti skorova jasno uočava da je najveći nivo straha od kriminala, procenjen preko bihevioralne dimenzije, prisutan među građanima Sarajeva, dok se ostali gradovi međusobno značajnije ne razlikuju u nivou bihevioralnog odgovora na kriminal. Najmanje primenjivana mera u svim gradovima je izbegavanje korišćenja sredstava javnog prevoza u večernjim satima (B3), koju većina građana koristi retko ili samo ponekad.

Tabela 10. Deskriptivni pokazatelji i rezultati jednosmerne analize varijanse za pojedinačne stavke bihevioralne dimenzije

	<i>M (SD)</i>					<i>F</i>
	Beograd	Zagreb	Ljubljana	Sarajevo	Skoplje	
B 1	3.16 (1.43)	2.94 (1.37)	3.02 (1.37)	3.70 (1.33)	3.24 (1.33)	19.32***
B 2	3.49 (1.45)	3.39 (1.44)	3.02 (1.43)	3.78 (1.25)	3.31 (1.38)	15.63***
B 3	2.57 (1.62)	2.95 (1.40)	2.33 (1.47)	2.95 (1.40)	2.48 (1.45)	9.77***
B 4	3.91 (1.35)	3.84 (1.38)	3.92 (1.28)	3.92 (1.20)	3.80 (1.42)	.69
B 5	3.10 (1.65)	3.31 (1.55)	2.99 (1.51)	3.37 (1.41)	2.98 (1.58)	5.35***
B 6	3.44 (1.62)	3.20 (1.54)	3.28 (1.47)	3.44 (1.45)	3.11 (1.54)	3.60**

Napomena: Oznakama od B1 do B6 označene su varijable bihevioralne dimenzije straha.

*** $p < .001$; ** $p < .01$

Podaci prikazani u Tabeli 11 ukazuju na postojanje značajnih procentualnih razlika u učestalosti primene pojedinih bezbednosnih mera. Zavisno od mere koja se posmatra, strah od kriminala, meren bihevioralnim odgovorom na potencijalne situacije ugrožavanja kriminalom, kreće se u proseku od 30%, kada je u pitanju korišćenje sredstava javnog prevoza u večernjim satima (B3), do čak 70% kada se nivo straha izražava kroz izbegavanje nošenja veće količine novca (B4). Ujedno, ove dve mere predstavljaju u svim gradovima ekstreme u primeni bezbednosnih mera, pri čemu je izbegavanje nošenja veće količine novca (B4) mera koju gotovo podjednak procenat ispitanika u svim gradovima često ili uvek koristi, dok su u pogledu korišćenja sredstava javnog prevoza u večernjim satima (B3) razlike među gradovima prisutne, u smislu da ovu meru najmanje primenjuju stanovnici Ljubljane (23%), a najviše stanovnici Sarajeva (37%). U približno podjednakom procentu (oko 50%) građani svih gradova često ili uvek nastoje da obezbede da stan za vreme odsustva ne izgleda prazan (B6), s tim što je procenat ovih građana najviši u Beogradu (55%), a najmanji u Ljubljani (46%) i Skoplju (44%). Razlike su prisutne i u pogledu mere koja se odnosi na sklanjanje od neznanaca tokom noći (B2), budući da ovu meru koristi nešto preko 50% stanovnika Beograda, Zagreba i Skoplja, 40% stanovnika Ljubljane i više od 60% građana Sarajeva. Mere koje se odnose na izbegavanje određenih ulica, krajeva i parkova (B1) i izlaženje iz stana tokom noći samo ukoliko je to neophodno (B5) primenjuje oko 40% stanovnika u svim gradovima, uz izuzetak grada Sarajeva, u kome to često ili uvek čini više od 60% ispitanih građana. Uzimajući u obzir učestalost primene bezbednosnih mera, uočava se da je procenat stanovnika koji imaju relativno visok nivo straha od kriminala, meren preko bihevioralne dimenzije, najviši među građanima Sarajeva, gde se zavisno od konkretne mere, prevalencija straha kreće u rasponu od od 37% do 69%.

Tabela 11. Deskriptivni pokazatelji za pojedinačne stavke skale bihevioralne dimenzije

	% česte primene bezbednosnih mera				
	Beograd	Zagreb	Ljubljana	Sarajevo	Skoplje
B 1	45.1	36.1	38.1	64.0	46.1
B 2	54.3	51.2	37.6	64.3	51.5
B 3	32.0	33.2	23.3	36.8	26.9
B 4	69.3	67.7	68.7	68.5	68.5
B 5	44.1	47.5	37.9	49.5	40.0
B 6	55.3	49.3	45.9	52.3	44.3

Napomena: Oznakama od B1 do B6 označene su varijable bihevioralne dimenzije straha. % česte primene mera odnosi na ispitanike koji su na pitanja odgovorili sa 4 (*često*) ili 5 (*uvek*).

Opšti konstrukt straha od kriminala

Tabela 12. Deskriptivni pokazatelji i rezultati jednosmerne analize varijanse za opšti konstrukt straha od kriminala

	Opšti konstrukt straha od kriminala					
	<i>N</i>	Min-Max	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>DF</i>	<i>F</i>
Beograd	400	25-88	57.15 ^{1,2}	11.30		
Zagreb	366	19-84	54.80 ³	11.14		
Ljubljana	387	21-86	53.96 ^{1,4,5}	11.21	4,1924	31.58**
Sarajevo	400	19-90	62.17 ^{2,3,4,6}	11.42		
Skoplje	376	22-89	56.51 ^{5,6}	11.35		

Napomena: Minimalni mogući skor na skali je 19, a maksimalni 90. Razlike između srednjih vrednosti različitih grupa označene superskriptom ^{2,3,4,6} su značajne na nivou < .001, superskriptom ¹ na nivou < .01 i superskriptom ⁵ na nivou < .05.

** $p < .001$

Deskriptivni pokazatelji i rezultati jednosmerne analize varijanse za opšti konstrukt straha od kriminala, prikazani u Tabeli 12, ukazuju da su razlike u prevalenciji straha od kriminala među stanovnicima gradova bivših jugoslovenskih republika od statističkog značaja, $F(4,1924) = 31.58, p = .000$. Najviši nivo straha imaju građani Sarajeva ($M = 62.17, SD = 11.42$), zatim građani Beograda ($M = 57.15, SD = 11.30$) i Skoplja ($M = 56.51, SD = 11.35$), dok je najniži nivo straha prisutan među stanovnicima Zagreba ($M = 54.80, SD = 11.14$) i Ljubljane ($M = 53.96, SD = 11.14$). Višestrukim upoređivanjem, pomoću Šefeovog testa, zapaža se da građani Sarajeva pokazuju statistički značajno viši nivo straha od stanovnika svih ostalih gradova bivših jugoslovenskih republika; da stanovnici Beograda i Skoplja imaju statistički značajno viši strah od kriminala nego stanovnici Ljubljane, ali ne i

od stanovnika Zagreba (iako je prosečni skor na skali nešto viši); te da između građana Ljubljane i Zagreba, iako je ukupni skor nešto niži u Ljubljani, ne postoje statistički značajne razlike u nivou straha od kriminala.

Zaključak

Generalno, moderno doba se može označiti kao doba izrazitih promena tradicionalnih društvenih obrazaca, rastakanja starih i pojave novih formi društvenosti. Intenzivni procesi socijalnih i političkih transformacija, modernih formi socijalne segregacije povećavaju osećaj nesigurnosti i neizvesnosti. Realno široku rasprostranjenost raznih formi kriminala prati sve izraženija i vidljivija percepcija ugroženosti, pa kriminal i rastuća nesigurnosti imaju ogroman uticaj na društveni život i javno mnjenje (Meško, Cockcroft i Crawford, 2009: 8). Visok nivo straha od kriminala, jačanje osećanja ugroženosti, zabrinutost za mogućnost viktimizacije mogu se smatrati svojevrsnom pošasću modernog doba.

Zasnovano na iznesenim tvrdnjama, osnovni ciljevi našeg rada bili su utvrđivanje prevalencije i eventualnih razlika u strahu od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika. Strah od kriminala je definisan kao višedimenzionalni konstrukt koji se ispoljava preko afektivne, kognitivne i bihejvioralne dimenzije, odnosno emocionalnog, kognitivnog i bihejvioralnog odgovora pojedinca na situacije potencijalnog ugrožavanja kriminalom. Nivo straha od kriminala utvrđivan je posebno za svaku dimenziju, budući da je konfirmatornom faktorskom analizom potvrđeno da je reč o tri različita, ali međusobno povezana konstrukta, da bi se zatim kroz objedinjenu skalu opšteg konstrukta straha od kriminala izveli konačni zaključci o prevalenciji straha među stanovnicima glavnih gradova bivših jugoslovenskih republika.

Na osnovu istraživačkih rezultata može se zaključiti da je u svim gradovima, nezavisno od ispitivane dimenzije, prisutan značajan procenat punoletnih stanovnika koji ispoljavaju relativno visok nivo straha od kriminala. Viša prevalencija straha od kriminala, u svim gradovima obuhvaćenim istraživanjem, beleži se merenjem afektivne i donekle bihejvioralne dimenzije, dok je na nivou kognitivne dimenzije prevalencija straha od kriminala, nešto niža, ali i dalje nije zanemarljiva. Najviša prevalencija straha od kriminala, na svakoj od ispitivanih dimenzija, beleži se kod stanovnika Sarajeva i kreće se u rasponu od od 36% do 55% na kognitivnoj dimenziji, od 37% do 69% na bihejvioralnoj i od 40% do 71% na afektivnoj dimenziji straha od kriminala. Sa druge strane, najniža prevalencija straha prisutna je u Ljubljani i iznosi od 17% do 36% na kognitivnoj, od 23% do 69% na bihejvioralnoj i od 18% do 65% na afektivnoj dimenziji straha od kriminala. Procenat građana Beograda, Skoplja i Zagreba koji ispoljavaju visok nivo afektivnog, kognitivnog i bihejvioralnog straha na situacije potencijalne viktimizacije kriminalom se, zavisno od konkretnih stavki dimenzija, razlikuje, ali i

dalje procentualne vrednosti ostaju unutar granica koje su utvrđene u Ljubljani i Sarajevu, kao gradovima sa najnižom, odnosno najvišom prevalencijom straha od kriminala. Ove nalaze potvrđuju i rezultati izvedeni ispitivanjem prevalencije preko opšteg konstrukta straha od kriminala, koji jasno ukazuju da se nivo straha od kriminala statistički značajno ne razlikuje među stanovnicima Beograda, Skoplja i Zagreba, te da je kod građana Sarajeva prisutan najviši, a kod građana Ljubljane najniži nivo straha od kriminala.

Dodatno, utvrđeno je da nivo emocionalnog straha od potencijalnog ugrožavanja kriminalom varira zavisno od konkretnih situacija. Najviši nivo zabrinutosti i uznemirenosti među stanovnicima svih gradova provociraju situacije mogućeg ugrožavanja života i tela „uličnim” kriminalom, odnosno kriminalnim događajima koji se ispoljavaju na otvorenom prostoru, dok se rizične situacije u kojima se osoba nalazi unutar sopstvenog doma ili u zatvorenom javnom prostoru doživljavaju manje ugrožavajućim. Slična situacija je i kod kognitivne dimenzije straha od kriminala, gde se nivo straha razlikuje u zavisnosti od konkretnog oblika kriminala. Kriminalni događaj, u pogledu kojeg, prema mišljenju stanovnika iz svih gradova bivših jugoslovenskih republika, postoji najveća verovatnoća rizika viktimizacije jeste verbalno uznemiravanje, odnosno prostačko oslovljavanje na ulici, dok se, sa druge strane, kao najmanje verovatnim ocenjuju viktimizacija uličnom pljačkom i fizičkim napadom. I na nivou bihevioralnog odgovora evidentne su razlike u nivou straha od kriminala u odnosu na vrstu bezbednosnih mera koje se primenjuju. Izbegavanje nošenja veće količine novca i obezbeđivanje da stan za vreme odsustva ne izgleda prazan su mere koje stanovnici gradova bivših jugoslovenskih republika najčešće koriste da bi se zaštitili od potencijalne viktimizacije kriminalom, dok se najređe primenjuje mera usmerena na izbegavanje korišćenja sredstava javnog prevoza u večernjim satima.

Podatak da prevalencija straha od kriminala varira u odnosu na pojedinačne indikatore, ali i na dimenzije u celini, može biti od značaja sa metodološkog stanovišta u smislu izbora indikatora za merenje straha od kriminala. Korišćenjem većeg broja specifičnih stavki, objedinjenih kroz kompozitivne varijable, može se, sudeći prema rezultatima ovog istraživanja, sa većom pouzdanošću utvrditi prevalencija straha od kriminala, dok se, sa druge strane, procena prevalencije straha od kriminala, zasnovana na merenju samo jednog indikatora kao globalne mere, ne može smatrati pouzdanom, budući da, zavisno od mere koja se koristi, dovodi do precenivanja, ali i potcenivanja realne prevalencije straha od kriminala među građanima.

Dominantno eksplorativni ciljevi istraživanja, kao i obim ovog priloga nisu dozvolili širu eksplikaciju dobijenih rezultata. Generalno, može se reći da, sagledavan kao opšti konstrukt, strah od kriminala pokazuje približno iste vrednosti u svim gradovima. U isto vreme, glavni nalazi našeg istraživanja konzistentni su sa nalazima dobijenim istraživanjima u zapadnoevropskim i američkim gradovima

(Meško, Vošnjak, Muratbegović, Budimlić, Bren i Kury, 2012: 397). Nešto viši ukupni nivo straha zabeležen kod stanovnika Sarajeva može se objasniti činjenicom da je ovaj grad bio direktno pogođen ratnim dešavanjima, po čemu se razlikuje od svih drugih glavnih gradova. Međutim, dosadašnji obim i nivo istraženosti straha od kriminala na proučavanom području nam ne dozvoljava izvođenje generalnijih nalaza, posebno onih koji se odnose na eventualnu povezanosti specifičnih društvenih, političkih i kulturoloških uslova različitih konteksta u kojima je istraživanje obavljeno i nivoa iskazanog straha od kriminala. U nekim gradovima je ovo bilo prvo istraživanje straha od kriminala u opštoj populaciji, pa nije moguće komparativno sagledavanje kretanja nivoa straha i njegovog dovođenja u vezu sa intenzivnim društvenim i političkim dešavanjima u periodu trajanja raspada Jugoslavije i konstituisanja novih država. Indikativan je u tom smislu i nalaz za Ljubljanu, kao jedinom gradu u kojem se strah od kriminala meri tokom poslednje dve decenije. Naime, uprkos značajnim društvenim promenama kroz koje je prolazila Slovenija u tom periodu, nalazi svih dosadašnjih istraživanja ukazuju na stabilnost nivoa straha od kriminala u urbanim sredinama (Meško, 2012: 429). Smatramo da bi u daljim analizama trebalo tragati za razlikama u posebnim dimenzijama i posebno tumačenju njihove povezanosti sa specifičnostima konkretnih društvenih okolnosti, a ne globalnih nacionalnih kretanja. Time bi se mogao ostvariti i praktični cilj ovakvog istraživanja u smislu pružanja dragocenih saznanja za kreiranje, kako kriminalne politike, tako i adekvatnog modela društvenih intervencija u domenu kontrole kriminala, prevashodno putem mera socijalne i situacione prevencije, čija bi efektivnost trebalo da se meri ne samo smanjenjem ukupne stope kriminala već i redukovanjem prevalencije i intenziteta straha od kriminala među građanima.

Literatura

- Beaulieu, Marie, Dubé, Micheline, Bergeron, Christian i Cousineau, Marie-Marthe. 2007. Are elderly men worried about crime? *Journal of Aging Studies*, god. 21, br. 4: 336-346.
- Dolan, Paul i Peasgood, Tessa. 2007. Estimating the Economic and Social Costs of the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, god. 47, br. 1: 121-132.
- Farrall, Stephen, Bannister, John, Ditton, Jason i Gilchrist, Elizabeth. 1997. Questioning the Measurement of the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, god. 37, br. 4: 658-679.
- Ferguson, Kristin M. i Mindel, Charles H. 2007. Modeling Fear of Crime in Dallas Neighborhoods: A Test of Social Capital Theory. *Crime Delinquency*, god. 53, br. 2: 322-349.
- Ferraro, Kenneth F. i LaGrange, Randy L. 1987. The Measurement of Fear of Crime. *Sociological Inquiry*, god. 57, br. 1: 70-101.
- Franklin, Travis W., Franklin, Cortney A. i Fearn, Noelle E. 2008. A Multilevel Analysis of the Vulnerability, Disorder, and Social Integration Models of Fear of Crime. *Social Justice Research*, god. 21, br. 2: 204-227.

- Gabriel, Ute i Greve, Werner. 2003. The Psychology of Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, god. 43, br. 3: 600-614.
- Gray, Emily, Jackson, Jonathan i Farrall, Stephen. 2011. Feelings and Functions in the Fear of Crime: Applying a New Approach to Victimisation Insecurity. *British Journal of Criminology*, god. 51, br. 1: 75-94.
- Gray, Emily, Jackson, Jonathan, Farrall, Stephen. 2008. Reassessing the Fear of Crime. *European Journal of Criminology*, god. 5, br. 3: 363-380.
- Hale, Chris. 1996. Fear of Crime: A Review of the Literature. *International Review of Victimology*, god. 4, br. 2: 79-150.
- Ignjatović, Đorđe i Simeunović-Patić, Biljana. 2011. *Viktimologija*. Beograd: Pravni fakultet.
- Ignjatović, Đorđe. 1991. Kriminalitet i kriminalna politika – istraživanje stavova studenata. *Forum Čovek i pravo*, br. 9-10: 69-77.
- Jackson, Jonathan. 2005. Validating New Measures of the Fear of Crime. *International Journal of Social Research Methodology*, god. 8, br. 4, 297-315.
- Jackson, Jonathan. 2009. A Psychological Perspective on Vulnerability in the Fear of Crime. *Psychology, Crime & Law*, god. 15, br. 4: 365-390.
- Jackson, Jonathan. 2011. Revisiting Risk Sensitivity in the Fear of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, god. 48, br. 4: 513-537.
- Jackson, Jonathan i Stafford, Mai. 2009. Public Health and Fear of Crime: A Prospective Cohort Study. *British Journal of Criminology*, god. 49, br. 6: 832-847.
- Jugović, Aleksandar. 2012. Medijske (bez)vrednosti u tranzicionom vremenu: Esej o duhu sadašnjosti, *Socijalna misao*, god. 73, br. 1: 173-183.
- Ljubičić, Milana, Dragišić Labaš, Slađana. 2010. Strah od zločina – istraživanje stavova studenata. *Sociološki pregled*, god. 44, br. 4: 615-638.
- Markowitz, Fred E., Bellair, Paul E., Liska Allen E. i Liu, Jianhong. 2001. Extending Social Disorganization Theory: Modeling the Relationships Between Cohesion, Disorder, and Fear. *Criminology*, god. 39, br. 2: 293-320.
- McCrea, Rod, Shyy, Tung-Kai, Western, John i Stimson, Robert J. 2005. Fear of Crime in Brisbane: Individual, Social and Neighbourhood Factors in Perspective. *Journal of Sociology*, god. 41, br. 1: 7-27.
- Meško, Gorazd, Cockcroft, Tom i Crawford, Adam. 2009. On Crime, Media and Fear of Crime – Introduction, u: Meško, Gorazd, Cockcroft, Tom, Crawford, Adam i Lemaitre, Andre (ur). *Crime, Media and Fear of Crime*. Ljubljana: Tipografija.
- Meško, Gorazd, Fallshore, Marte, Muratbegović, Elmedin i Fields, Charles. 2008. Fear of Crime in Two Post-Socialist Capital Cities – Ljubljana, Slovenia and Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. *Journal of Criminal Justice*, god. 36, br. 6: 546-553.
- Meško, Gorazd, Vošnjak, Ljubo, Muratbegović, Elmedin, Budimlić, Muhamed, Bren, Matevž i Kury, Helmut. 2012. Fear of Crime in Urban Neighbourhoods: A Comparative Analysis of Six Capitals. *Varstvoslovje: Journal of Criminal Justice & Security*, god. 14, br. 4: 397-421.
- Meško, Gorazd. 2012. A Reflection on Selected Fear of Crime Factors in Ljubljana, Slovenia. *Varstvoslovje: Journal of Criminal Justice & Security*, god. 14, br. 4: 422-434.
- Milovanović, Radojko. 2005. *Psihologija kriminala*. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.

- Moore, Mark H. i Trojanowicz, Robert C. 1988. Policing and the Fear of Crime. *Perspectives on Policing*, br. 3: 1-8.
- Rountree, Pamela Wilcox i Land, Kenneth C. 1996. Perceived Risk versus Fear of Crime: Empirical Evidence of Conceptually Distinct Reactions in Survey Data. *Social Forces*, god. 74, br. 4: 1353-1376.
- Simović-Hiber, Ivana. 2011. Strah od zločina. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, god. 49, br. 2-3: 99-114.
- Stafford, Mai, Chandola, Tarani i Marmot, Michael. 2007. Association between Fear of Crime and Mental Health and Physical Functioning. *American Journal of Public Health*, god. 97, br. 11: 2076-2081.
- The President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice. 1967. *The Challenge of Crime in a Free Society: A Report by the President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice*. Washington, DC: United States Government Printing Office.
- Warr, Mark. 2000. Fear of Crime in the United States: Avenus for Research and Policy, u: Duffee, David (ur.). *Measurement and Analysis of Crime: Criminal Justice 2000*. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs.